

De vaste commissie voor Financiën heeft op 25 mei 2016 een aantal vragen en opmerkingen voorgelegd aan de Minister van Financiën over zijn brief van 20 april 2016 t.g.v. de kabinetsreactie op de DNB-studie «Tijd voor Transitie» (Kamerstuk 32 013, nr. 129) en op de motie van de leden Van Tongeren en Jan Vos waarin de regering is verzocht inzage te geven in het effect op de Nederlandse economie van de mogelijke gevolgen van klimaatverandering voor de waarde van fossiele investeringen (Kamerstuk 34 300 XIII, nr. 67).

De voorzitter van de commissie,
Duisenberg

De griffier van de commissie,
Berck

I Vragen en opmerkingen vanuit de fracties

Vragen en opmerkingen van de leden van de fractie van de VVD

De leden van de VVD-fractie hebben kennisgenomen van de reactie op de DNB-studie «Tijd voor Transitie» en hebben daarover nog enkele vragen. Het is goed te lezen dat een blootstelling van financiële instellingen geen acute bedreiging is. De risico's bij een plotselinge afwaardering zijn in potentie groot, maar een zeepbel vormt op dit moment geen acute bedreiging voor de stabiliteit van het Nederlandse financiële stelsel. De leden van de fractie van de VVD zijn het eens met het feit dat de kosten van het klimaatbeleid tot een minimum moeten worden beperkt.

De energietransitie moet beheersbaar en dus geleidelijk zijn. Dat vraagt volgens de leden van de VVD-fractie iets van het overheidsbeleid. In ieder geval dat het voorspelbaar is. Plotselinge en geforceerde ingrepen zorgen volgens DNB voor een negatieve economische groeischok. Dat houdt wat de leden van de fractie van de VVD betreft in geen abrupte, onverwachte beslissingen zoals de Duitse Energiewende of het bij motie oproepen tot het sluiten van vier kolencentrales. Ondersteunt het kabinet dit? Zo nee, waarom niet? Het kabinet onderschrijft het belang van meer transparantie over klimaatrisico's: is de Minister het in dat kader met de leden van de VVD-fractie eens dat het van belang is dat Nederland hier niet alleen voor de troepen gaat uitlopen? Zo nee, waarom niet?

Momenteel worden investeringen in duurzame energieprojecten door instellingen nog als risicovol beoordeeld. In hoeverre is er door DNB naar de blootstelling van financiële instellingen in dit kader gekeken? Zo nee, waarom niet? Zou het niet wenselijk zijn dat DNB integraal naar alle blootstellingen van financiële instellingen kijkt en de risico's die daaraan verbonden zijn? Zo nee, waarom niet?

DNB zegt dat door eisen te stellen aan de CO₂-intensieve industrie de financiële sector een faciliterende rol kan spelen in het verduurzamen van de economie. Wat vindt de Minister daarvan? Is het niet zaak om het verduurzamen van de economie primair te sturen door overheden door internationaal bronbeleid? Zo nee, waarom niet? Mede in het licht van het feit dat de economie nog grotendeels afhankelijk is van fossiele brandstoffen en dat slechts geleidelijk zal veranderen, dan is financiering toch ook nog gewoon nodig?

De leden van de VVD-fractie lezen dat de Minister het belang onderschrijft van het blijven volgen van ontwikkelingen op het gebied van energie- en klimaatbeleid als toezichttaak van DNB op de financiële markten. Dat is inderdaad de taak van DNB. Daaraan wordt volgens de leden van de VVD-fractie vooral invulling gegeven met hoofdstuk 5 (blootstelling van financiële instellingen) van het rapport. Maar DNB gaat verder. Waar ligt de grens wat betreft het kabinet? Is de Minister het met de leden van de VVD-fractie eens dat DNB zich vooral moet bezighouden met de banken en financiële sector en niet met het vraagstuk van klimaatbeleid en de energietransitie? Zo nee, waarom niet? Wat is de rol van DNB ook afgezet tegen de rol van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL)? In hoeverre gaan de conclusies en aanbevelingen van DNB verder dan de toezichttaak op de financiële markten? Dit is ook relevant omdat de toezichtkosten van DNB volledig door de sector worden betaald, en er geen algemene financiële bijdrage meer is van het Rijk. Daarom moet DNB zich wat de leden van de VVD-fractie betreft beperken tot haar wettelijke taak.

Vragen en opmerkingen van de leden van de fractie van de PvdA

De leden van de PvdA-fractie hebben met belangstelling kennisgenomen van de DNB-studie «Tijd voor Transitie» en de kabinetsreactie hierop en waarderen de blik van DNB op de klimaatproblematiek en de mogelijke gevolgen voor de financiële stabiliteit. De leden van de PvdA-fractie hebben hierbij enkele vragen en opmerkingen.

Kosten transitie

DNB stelt dat voor de bedrijfstakken die nu niet onder ETS vallen, beprijzing van de CO₂ uitstoot waarschijnlijk de meest efficiënte manier is om uitstoot terug te dringen. DNB noemt daarbij twee varianten: uitbreiding van het ETS en een directe belasting op uitstoot. Wat vindt het kabinet van deze twee varianten en welke variant geniet de voorkeur van het kabinet?

In de kabinetsreactie wordt gesteld dat er wordt gekeken naar verbeteringen van het ETS door middel van het uit de markt halen van overschotten van emissierechten en het opkopen van rechten. De leden van de PvdA-fractie vragen wat een opkoopprogramma de Staat zou kosten en wat de effecten zijn op de markt. Daarnaast vraagt de PvdA-fractie zich af hoe constructief de invoering van een marktstabiliteitsreserve (MSR) zal zijn. Er worden bij een MSR automatisch rechten uit de markt gehaald als er te veel ongebruikte rechten zijn. Kan het kabinet een prognose geven van de prijsstijging die een MSR voor emissierechten zou kunnen bewerkstelligen?

DNB pleit voor een constructieve prijs voor CO₂ om zo emissiereductie te bewerkstelligen, toch is de prijs van emissierechten sinds begin 2016 weer van € 8,- naar € 4,- per ton CO₂-uitstoot gedaald. Een manier om de prijs van CO₂ te verhogen is het verminderen van het surplus aan CO₂ rechten door middelen van het zogeheten backloading: het verminderen van het aantal uitstootrechten op de primaire veiling. Welk effect heeft backloading gesorteerd op het verminderen van het surplus, en welk effect heeft dit gehad op de prijs van CO₂? Zijn er plannen om dit programma uit te breiden?

De leden van de PvdA-fractie zijn erg geïnteresseerd in de brugtechnologie Carbon Capture and Storage (CCS) en denkt dat deze technologie nodig is om de beoogde energietransitie te kunnen maken. Welke rol ziet het kabinet voor CCS in de energietransitie? Verwacht het kabinet ook dat de kosten voor deze technologie gereduceerd kunnen worden naarmate meer ervaring met CCS wordt opgedaan?

Koolstofzeepbel

DNB stelt dat het te laat beginnen met de energietransitie gevolgen het ontstaan van een koolstofzeepbel van versterken. Het Nederlandse beleid omtrent de transitie is voornamelijk vastgelegd in het energieakkoord. Is het kabinet van mening dat met het energieakkoord voldoende voortvarend is begonnen met de energietransitie?

Blootstelling financiële sector

De leden van de PvdA-fractie vragen waarom pensioenfondsen relatief zwaar zijn blootgesteld aan producenten van fossiele brandstoffen ten opzichte van andere financiële instellingen. Hoe verklaart de Minister deze relatief zware blootstelling? Acht hij deze wenselijk? Opvallend is ook het contrast met de investeringen van pensioenfondsen in duurzame energie. Deze investeringen zijn naar verhouding erg gering met 0,3%. Tegelijkertijd suggereert DNB dat pensioenfondsen met zowel een groot bedrag als met hoog-risico investeringen in fossiele brandstoffen beleggen. Acht

het kabinet deze verhouding tussen duurzaam en fossiel wenselijk? Zijn er mogelijkheden om het voor pensioenfondsen aantrekkelijker te maken om in duurzame energieprojecten te investeren, bij voorkeur in Nederland?

Transparantie en risicobeheer

Met het oog op transparantie en risicobeheer hebben de leden van de PvdA-fractie enkele vragen. In hoeverre is één internationale maatstaf voor klimaatrisico haalbaar en wenselijk? Doet dit recht aan de verschillende energieregio's, energiebronnen en de bijbehorende markten en de doelstellingen met betrekking tot het beheersen van de gevolgen van klimaatverandering? De leden van de PvdA-fractie lijken het heel plausibel dat voor Chinese energieafhankelijke sectoren een volledig ander model gehanteerd zal worden dan voor bijvoorbeeld de Nederlandse industrie. Wat is de status van de Disclosure Taskforce on Climate-related Risks? Waarom zitten hier alleen vertegenwoordigers uit de private sector? Is het een idee om hier toezichthouders aan toe te voegen? Wat zal de status zijn van de conclusies van deze groep?

Vragen en opmerkingen van de leden van de fractie van de SP

De leden van de SP-fractie hebben met interesse kennisgenomen van de urgente studie van DNB over de noodzaak en weg van een energietransitie. De leden hebben daarover de volgende vragen.

Kan het kabinet een appreciatie geven van de studie, en daarbij in het bijzonder ingaan op de conclusies en aanbevelingen? Kan het kabinet ook ingaan op het feit dat Nederland zich vooral richt op afgeleide doelen in plaats van emissiereductie als hoofddoel? Hoe beoordeelt het kabinet de constatering dat beprijzing van CO₂-uitstoot waarschijnlijk de meest efficiënte manier is om uitstoot terug te dringen, en de gesuggereerde mogelijkheden daartoe, namelijk bedrijven brengen onder het ETS, of directe belasting op uitstoot (bijvoorbeeld door de vrijstellingen voor energiebelasting voor grootverbruikers af te schaffen)? (blz. 61)

Hoe beoordeelt het kabinet het feit dat Nederland relatief zeer sterk afhankelijk is van aardgas, en nog altijd substantieel afhankelijk van kolen, terwijl duurzame energie slechts een klein deel van de Nederlandse energievoorziening uitmaakt? Welke andere verklaringen dan in het rapport kan het kabinet daarvoor geven? (blz. 36)

Op welke wijze is het Ministerie van Financiën betrokken bij de in het rapport genoemde uitdaging om op korte termijn een pad van scherp dalende emissies in te zetten, zonder de groei van de economische activiteit te schaden? Wordt er daarbij ook nagedacht over scenario's waarbij Nederland genoeg neemt met minder groei? (blz. 39)

In het rapport staat dat het belangrijk is om klimaatrisico's transparanter te maken, opdat het transitieproces goed wordt ingericht. Eenduidige standaarden zouden daarbij één van de mogelijkheden zijn. Daarnaast kunnen stresstests worden ontwikkeld, waarbij gebruik wordt gemaakt van verbeterde data speciaal gericht op klimaatrisico's. Hoe beoordeelt het kabinet de transparantie van de klimaatrisico's in Nederland? Waar is verbetering gewenst? In hoeverre zijn de klimaatrisico's die banken middels hun investeringsbeleid veroorzaken bekend? Op welke wijze werkt het Ministerie van Financiën eraan om deze risico's (met name waar het de financiële sector betreft) beter in kaart te kunnen brengen? Hoe beoordeelt het kabinet de genoemde oplossingen? Op welke wijze wordt er aan deze oplossingen gewerkt? (blz. 57)

Volgens het rapport kan de financiële sector een faciliterende rol spelen in het verduurzamen van de economie door eisen te stellen aan de CO₂-intensieve industrie. Op welke wijze vervullen Nederlandse financiële instellingen volgens het kabinet deze rol, en in hoeverre worden zij daarbij gestimuleerd door het Ministerie van Financiën? Waar ziet het kabinet ruimte voor verbetering als het gaat om de faciliterende rol van de financiële sector? Kan het kabinet in de beantwoording verwijzen naar de voorstellen zoals genoemd in de initiatiefnota duurzaam bankieren van SP-Kamerlid Merkies (Kamerstuk 34 101)?

Vragen en opmerkingen van de leden van de fractie van het CDA

De leden van de CDA fractie hebben kennisgenomen van de DNB-studie «Tijd voor Transitie» en de reactie daarop van de Minister van Financiën. Over deze studie en de reactie hebben deze leden nog enkele vragen.

De leden van de CDA fractie vragen de Minister wat hij verstaat onder een geleidelijke overgang naar een CO₂-neutrale economie zoals aanbevolen door DNB en welke versnellingen voor de toekomst hij in dat kader wenselijk acht gezien het doel van ruim minder dan 2 graden opwarming van de aarde in 2050 en wat dit betekent voor acties die we nu zouden moeten nemen. Welke rol ziet de Minister voor het innovatiebeleid met het oog op een geleidelijke overgang naar een CO₂-neutrale economie en op welke wijze geeft het kabinet in dit kader uitvoering aan de motie van de leden Agnes Mulder en Van Veldhoven (Kamerstuk 31 793, nr. 151)?

De leden van de CDA-fractie onderschrijven het belang van de beprijzing van CO₂-emissies en een marktmechanisme voor emissierechten zoals onderkent door DNB en de Minister. Gezien het achterblijven van het functioneren van het huidige Europese Emissiehandelssysteem vragen deze leden zich af in hoeverre financiële instellingen en CO₂-intensieve bedrijven rekening zouden kunnen houden met de gewenste prijs van CO₂-rechten, bijvoorbeeld bij het doorrekenen van investeringsbeslissingen en in de boekhouding.

De leden van de CDA fractie zijn het met DNB eens dat CCS een belangrijke brugtechnologie kan zijn, en zelfs nog na 2050 van groot belang kan zijn om de energievoorziening CO₂-neutraal te maken. In deze vragen deze leden wanneer er een definitief investeringsbesluit genomen wordt over het ROAD-project, en waarom dit besluit op zich laat wachten? Welke verplichting ligt er voor de nieuwe kolencentrales op de Maasvlakte om van het ROAD-project een succes te maken?

Vragen en opmerkingen van de leden van de fractie van D66

De leden van de D66-fractie hebben met veel interesse kennisgenomen van de studie «Tijd voor Transitie» van De Nederlandsche Bank (DNB) en stellen enkele vragen over de kabinetsreactie op deze studie.

Belang van een langetermijnvisie

De leden van de D66-fractie constateren dat DNB veel nadruk legt op het belang van een langetermijnvisie. Het kabinet onderschrijft dit belang en verwijst voornamelijk naar het Energieakkoord. In de studie komt echter naar voren dat investeerders en bedrijven nu juist tegen onzekerheid aanlopen, doordat de kortetermijndoelstellingen uit het Energieakkoord niet dreigen te worden gehaald en er nog geen invulling is gegeven aan de ambities uit Parijs. Kan de Minister hierop reageren?

DNB pleit voor een langetermijnvisie op de benodigde energietransitie, met heldere doelen en transitiepaden voor de verschillende sectoren en aandacht voor infrastructurele vraagstukken. Daarbij wijst DNB ook op de overweging om een langetermijndoelstelling voor klimaatbeleid wettelijk te verankeren, zoals ook in Duitsland en het VK het geval is. Dit is in de ogen van de leden van de D66-fractie een belangrijk punt. Dit kan helpen bij het stellen van prioriteiten en het stroomlijnen van nationaal beleid voor de energietransitie. Kan de Minister reageren op de opmerking van DNB?

Verbetering van het ETS-systeem

Het kabinet onderkent dat een verdere verbetering van het ETS-systeem nodig is. Het kabinet zegt dit tijdens het EU-voorzitterschap actief onder de aandacht te brengen in Europa. Kan de Minister aangeven op welke punten het kabinet de voorstellen van de Europese Commissie omtrent het ETS-systeem verder wil aanscherpen? Als het kabinet niet inzet op een aanscherping, wat verwacht de Minister dan te realiseren tijdens het voorzitterschap?

Kan de Minister ook ingaan op de aanbevelingen van DNB op het gebied van bedrijfstakken die nu niet onder het ETS vallen? En is de Minister het eens met de stelling van DNB dat het afschaffen van de vrijstellingen voor energiebelasting voor grootverbruikers een eerste stap kan zijn? Zo ja, hoe zou dit gerealiseerd kunnen worden?

Transparantie en risicobeheer

Op dit moment bestaat er geen internationaal vergelijkbare standaard om de blootstelling aan klimaatrisico's te meten. De Task Force on Climate-related Financial Disclosures werkt op verzoek van de G20 aan een internationale standaard voor transparantie over blootstellingen en klimaatrisico's. Is de Minister bereid de aanbevelingen, die eind 2016 worden verwacht, te voorzien van een appreciatie en naar de Tweede Kamer te sturen?

Vragen en opmerkingen van de leden van de fractie van GroenLinks

De leden van de fractie van GroenLinks hebben kennisgenomen van de reactie van het kabinet op de DNB-studie «Tijd voor Transitie». De leden achten een transitie naar een duurzame economie hoognodig, en menen dat zowel de DNB-studie als de kabinetsreactie als de analyse daarin onontbeerlijk zijn. Voorts menen zij dat het voor de onontkomelijke transitie van belang is dat zowel de economie in het algemeen als de staat specifiek zich spoedig doch weloverwogen terugtrekt uit alle fossiele investeringen. De leden van de fractie van GroenLinks zijn in grote lijnen content met de brede analyse van DNB, maar menen in algemene zin dat het kabinet meer en sneller maatregelen moet nemen om allereerst een transitie in gang te zetten, alsook de risico's van deze transitie voor de staat en de samenleving te minimaliseren. Zij zijn daarom zeer benieuwd of het kabinet een geloofwaardig en haalbaar pad naar een CO₂-neutrale economie voor zich ziet, passend binnen de doelstelling van Klimaatakkoord van Parijs, waarvan DNB als toezichthouder de noodzaak duidelijk heeft aangetoond. De leden van de GroenLinks-fractie zijn benieuwd of het kabinet ook de aanbeveling van DNB om dit pad tijdig in te zetten onderschrijft. Zij vragen zich af of het kabinet de Energiedialoog richting 2050 en het nationale energie- en klimaatplan voor de periode 2021–2030, op te stellen in 2019, als tijdig ziet. Zij vragen zich ook af of het uitstellen van klimaatmaatregelen niet de financiële risico's voor zowel Staat als

economie ernstig vergroot, zoals ook DNB aangeeft. Zij zien halsreikend uit naar het maatregelenpakket dat het kabinet presenteert als voorbereiding op het klimaatplan van 2019, teneinde een haalbare invoering van dit energie- en klimaatplan meer binnen bereik te brengen. Specifiek zijn zij benieuwd naar de langetermijnvisie van het kabinet, inclusief concrete tussentijdse doelstellingen, zoals DNB van vitaal belang acht voor consistent overheidsbeleid.

De leden van de GroenLinks-fractie lezen dat het kabinet stuurt op CO₂-reductie, met name door beprijzing van CO₂ via het ETS-systeem. De leden zouden graag te weten komen hoe het kabinet hier daadwerkelijk effectief op stuurt, gegeven het feit dat in 2015 de CO₂-uitstoot flink toegenomen lijkt te zijn, zelfs harder dan de groei van de economie, volgens de cijfers van het CBS¹?

De leden zijn benieuwd naar de verbeteringen die het kabinet ziet voor het ETS-systeem? Ook de leden zien hierin namelijk duidelijk ruimte voor verbetering, zeker gezien de huidige extreem lage prijzen. Zij zijn ook hierin benieuwd op wat voor termijn het kabinet maatregelen denkt te gaan nemen. Ziet het kabinet ook een doelstelling, waarbij de CO₂-prijs hoog genoeg is om tot blijvende verandering te leiden? Zo geeft PBL aan² dat bij het tot nu toe vastgestelde beleid de CO₂-prijs rond de € 15/ton CO₂ zal komen in 2030, en bij het voorgenomen beleid op € 20,1 in 2030. Acht het kabinet dit voldoende? Of achten zij een hogere prijs van belang om tot verandering te komen? Indien een minimale prijs niet gehaald zou worden, ziet het kabinet in dat geval noodzaak voor aanvullend beleid? De leden zien voorts het einde van het Voorzitterschap van de EU met rasse schreden naderbij komen, en zijn dan ook benieuwd of het kabinet met succes dit onderwerp onder de aandacht heeft gebracht, en of daar dan ook concrete actie uit voortgekomen is.

De leden van de GroenLinks-fractie hebben met instemming kennisgenomen van het onderschrijven van het belang van transparantie rondom klimaatrisico's. Zij zien hierin ook een duidelijk rol voor de overheid als voortrekker. Zo zou het kabinet bijvoorbeeld een CO₂-rapportage van haar bezittingen kunnen geven, al haar staatsdeelnemingen verplichten te rapporteren over alle klimaatrisico's die zij lopen en in samenspraak met onder andere pensioenfondsen, banken en andere financiële instellingen kunnen komen tot versnelde implementatie van rapportage van klimaatstresstesten, zoals ook DNB aanbeveelt. Zij zijn ook benieuwd waarom het kabinet aangeeft dat de risico's voor financiële instellingen zich moeilijk laat bepalen, terwijl DNB in haar rapport aangeeft dat instellingen geen grote risico's zien. Meent het kabinet dat financiële instellingen tekortschieten in het inschatten van de risico's? De leden menen dat de kwaliteit van de risicoanalyse door financiële instellingen extra aandacht vereist, gegeven dat een verkeerde inschatting van systeemrisico's ook al één van de oorzaken van de financiële crisis was. Zo zijn de leden bijvoorbeeld benieuwd hoe het kabinet de risico-inschatting van extreme events inschat, waarvan risico-modellen vaak moeite hebben deze adequaat in te schatten. Hoe ziet het kabinet deze risico's zelf, en hoe meent zij zorg te dragen dat deze risico's met kleine kans maar grote impact worden meegenomen door financiële instellingen?

De leden van de GroenLinks-fractie zien zelf alarmerende blootstellingsrisico's in de financiële sector in het DNB-rapport. Zij zijn dan ook benieuwd naar een gedetailleerde kabinetsappreciatie van grafiek 5.6 in het DNB-rapport, waarbij zij menen de percentages op te mogen tellen van zowel de producenten van fossiele brandstoffen als de overige sectoren.

¹ Zie: <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatschappij/natuur-en-milieu/milieurekeningen>

² Zie: <http://www.pbl.nl/publicaties/co2-prijs-in-de-nationale-energieverkenning-2015>

Dit zou immers betekenen dat banken voor in totaal 9,7% blootstaan aan grote klimaatrisico's, en pensioenfondsen zelfs voor 12,4%, 86,6 miljard euro, mocht er abrupte transitie nodig zijn. Dit zou immers voor menig bank nagenoeg de volledige kapitaalvereistenbuffer onder CRD4 zijn? De leden zijn dan ook benieuwd of het kabinet van plan is hierop direct preventieve actie te ondernemen. Zou het niet verstandig zijn een extra kapitaalbuffer ter grootte van deze bijna 10% te eisen? De leden vragen zich af of het kabinet in die hoedanigheid ook niet een onverstandig groot systeemrisico ziet in het uitstellen van klimaatplannen tot 2019. Immers, hoe later actie ondernomen wordt, hoe minder geleidelijk de transitie, en dus hoe groter het zeepbelrisico. Ook zijn de leden benieuwd of de Minister van Financiën hierin een noodzaak tot interventie ziet voor DNB als toezichthouder. In meer algemene zin zouden de leden nog graag een appreciatie zien van de koolstofbubble-hypothese, waarbij een vorm van een «CO₂-budget» en het daarmee verbonden risico op stranded assets centraal staat.

De leden van de fractie van GroenLinks menen dat de kabinetsappreciatie rondom de budgettaire gevolgen van de klimaatrisico's enigszins tekort schiet. Zo zijn de leden benieuwd naar bijvoorbeeld de gevolgen voor staatsdeelnemingen zoals EBN en Gastera. De leden vragen zich af of er een scenario mogelijk en waarschijnlijk is waarbij ook een deel van de gasvoorraad niet meer gewonnen kan worden, dan wel vanwege de vereiste uitstootbeperking, dan wel vanwege een dermate lage gasprijs dat winning niet langer rendabel is.

De leden van de fractie van GroenLinks menen voorts dat de transitie naar een CO₂-neutrale economie niet alleen financiële risico's kent, maar ook financiële kansen. Zo zou versnelde verduurzaming van de energieproductie door staatsdeelnemingen een groter afzetpotentieel hebben bij een abrupte transitie, waarmee ook inkomsten voor de Staat gegenereerd kunnen worden. De leden zijn dan ook zeer benieuwd of het kabinet hierin ook kansen ziet, en zo ja, welke zij denkt te kunnen materialiseren.

Vragen en opmerkingen van de leden van de fractie van de PvdD

De leden van de PvdD-fractie hebben met belangstelling het DNB-rapport Tijd voor Transitie gelezen. DNB bevestigt dat klimaatverandering een zeer grote impact zal hebben op de Nederlandse samenleving en economie, en pleit voor sterk beleid om de benodigde transitie snel in te zetten. Hoe langer er gewacht wordt met het nemen van maatregelen, hoe duurder deze uit zullen vallen. Dat DNB deze conclusie bereikt is niet verwonderlijk, deze waarschuwing wordt al decennia gegeven door vele instituten, universiteiten en onafhankelijke wetenschappers. DNB pleit voor een overkoepelende innovatiestrategie om de transitie te begeleiden. De leden van de PvdD-fractie wijzen erop dat deze oproep vergelijkbaar is met de waarschuwing in de Balans van de Leefomgeving 2014 van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) dat Nederland onvoldoende is voorbereid op ingrijpende veranderingen – in demografie, klimaat, biodiversiteit en de beschikbaarheid van grondstoffen – die zich in de komende decennia kunnen openbaren. De Kamer heeft daarop een motie van de leden van de Partij voor de Dieren aangenomen (Kamerstuk 34 000, nr. 25) die de regering verzocht om te komen met een coherente strategie voor het doorvoeren van de benodigde en gewenste systeemveranderingen, waarin paden worden geschetst voor de transitie naar een volledig duurzame samenleving in 2050. Deze coherente strategie heeft de regering nog steeds niet willen schrijven, en dat betreuren de leden van de PvdD-fractie. De verwijzing naar het energieakkoord als langetermijnvisie is wat de leden van de PvdD-fractie geheel onterecht omdat deze alleen ingaat op energie, terwijl er ook andere sectoren zijn die in grote

mate bijdragen aan de opwarming van de aarde, waaronder de landbouw. De Minister verwijst ook naar de Europese verplichting om een nationaal energie- en klimaatplan voor de periode 2021–2030. 2030 is al heel snel, zo benadrukken de leden van de PvdD-fractie. De horizon die voor klimaatbeleid gebruikelijk gehanteerd wordt gaat tot 2050, kan de Minister dat bevestigen? Is de Minister bereid alsnog een coherente integrale langetermijnstrategie te presenteren op het gebied van klimaatverandering? Zo nee, waarom niet?

DNB stelt terecht dat een goede beprijzing van CO₂ essentieel is om emissiereductie te bereiken. Deelt de Minister de mening dat CO₂-beprijzing niet alleen in internationaal verband noodzakelijk is, maar dat het ook van groot belang is om de eigen belastingen zo in te richten dat de uitstoot van broeikasgassen fiscaal ontmoedigd wordt? Zo nee, waarom niet en op welke wijze is dat in overeenstemming met het ook door het kabinet omarmde principe «de vervuiler betaalt»? Zo ja, is de Minister bereid om daar bij het volgende Belastingplan meer aandacht aan te besteden?

In het DNB-rapport worden terecht de financiële risico's geschetst welke voortkomen uit investeringen in gas- en olievoorraden, die, om de opwarming van de aarde te beperken tot maximaal 1,5 graad, gewoon in de grond moeten blijven zitten. Ook de huisbankier van de overheid loopt deze financiële risico's. Op welke manier wil de Minister zijn invloed aanwenden om de koolstofbel in ieder geval niet groter te laten worden? Is hij bereid om zijn huisbankier te vragen de investeringen in fossiele brandstoffen binnen 5 jaar aanzienlijk te verminderen? Zo nee, waarom niet?